

ARHITECTURA ECLEZIASTICĂ DIN ORAȘUL TIRASPOL

În 1859, când județul Tiraspol a devenit parte componentă a eparhiei Herson, în tot județul erau 71 lăcașuri de cult religios creștin (Полушин 1996, 411). Ceva mai târziu, pe planul orașului Tiraspol [schema 1] erau indicate trei biserici, și componentele sale urbane, fără legătură compozițională între ele, cetatea *Sredinnaia* și cartierele dreptunghiulare, care astăzi formează partea istorică a orașului – sectorul Centru.

În conformitate cu datele anului 1902, în județul Tiraspol locuiau 206.568 de persoane dintre care 139.705 erau creștini (Полушин 1996, 406), fără a se preciza numărul de ortodocși, catolici și lipoveni. În șapte ani, în 1909, numărul enoriașilor a atins cifra de 240.528 (Полушин 1996, 407). În conformitate cu datele statistice oficiale (Список 1907), în acest timp în orașul Tiraspol erau situate cinci biserici ortodoxe:

1. *Sfântul Nicolae*, cea mai veche biserică din localitate, pe locul bisericii satului Suclea Veche, pe care a fost fondat orașul Tiraspol;
2. *Acoperământul Maicii Domnului*, aflată în centrul orașului;
3. *Sfântul Andrei*, biserică militară, amplasată în cetatea *Sredinnaia*;
4. *Botezul Domnului*, biserică militară a diviziunii nr. 56 *Jitomir*, amplasată în partea de nord-vest a urbei;
5. *Sfântul Ștefan*, biserică militară a diviziunii nr. 22 *Astrahan*, amplasată în partea de sud-vest a orașului.

Dintr-un registru aparte al județului [2, 411] se cunoaște că în oraș funcționau două biserici de rit vechi rus (lipovenesti):

6. *Acoperământul Maicii Domnului*, fondată în 1900;
7. *Maica Domnului din Kazan*, construită în fostul sat Ploscoe, azi suburbie a orașului.

Cercetarea frontală a orașului, a depistat o biserică creștină de rit occidental, la Tiraspol aflându-se centrul diocezei romano-catolice și evanghelice.

Din edificiile menționate nu au supraviețuit nici unul. O cauză a lichidării lor a fost ideologia ateistă și a doua – amplasamentul lor, care le atribuia monumentalitate și importanță urbanistică neagreată în perioada socialistă. Unele au fost demolate și înlocuite cu clădiri cu destinație socială, altele, cum ar fi biserică romano-catolică (sau evanghelică) au rezistat de la demolarea structurii lor materiale,

dar rolul ei a fost minimalizat, prefăcute în spații de depozitare. Numai o biserică de rit vechi rus a fost păstrată ca să funcționeze pentru comunitatea lipovenilor.

În schema 2 este prezentat planul actual al orașului cu cele cinci biserici ortodoxe distruse și cu cele șase biserici noi, fondate după 1989.

BISERICI DISPĂRUTE.

1. Biserica *Sfântul Nicolae* se afla, practic, în centul istoric al urbei, la intersecția străzilor Sverdlov și Lunacearskii [foto 1], unde s-au perpetuat mai multe locașuri ale satului Suclea Veche. Se știe, că una din ultimele biserici sătești, era ridicată din lemn și acoperită cu stuf, fiind arsă de tătari, în timpul războiului ruso-turc. În 1792, băștinașii și cazacii, care s-au așezat aici printre primii după fondarea așezării riverane (Полушин 1996, 401), au reconstruit biserică. Când, în anul 1795 a fost finalizată construcția „cetății de mijloc”, clădirea, tot din lemn și stuf, devine biserică-forshtadt. Fiind singurul locaș de cult din oraș, conform ordinului din 21 decembrie 1797, biserică devine principalul edificiu de cult din Tiraspol. Construcția în piatră a bisericii a început în 1804, locul fiind sfințit de mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni.

Această biserică nu s-a păstrat, fiind înlocuită, la joncțiunea secolelor XIX-XX cu o impozantă clădire în stil neobizantin [5]. Sunt cunoscute imaginile fotografice ale ei, ridicată din cărămidă roșie, încununată cu o cupolă, pe un plan cruciform, cu clopotnița dinspre vest, accentuând axa longitudinală a compoziției spațial-volumetrică. Silueta este înviorată de două turle – a naosului și clopotniței, voluminoase, cu cornișele în „volane” din arhivoltele ferestrelor de la tamburul turlei, cu golurile ferestrelor și ușilor în arc cilindric.

Folosirea cărămizii la pereți și a învelitorii acoperișului în felii cu muchiile în relief, constituie o bogăție policromă și de factură. Biserica a fost aruncată în aer în una din nopțile anilor '30 ai secolului trecut de administrația sovietică de la Tiraspol, capitala RSSAM. Pe locul catedralei se va ridica Oficiul Stării civile, cu arhitectura în spiritul stilului empir sovietic [foto 2].

2. Biserica *Acoperământul Maicii Domnului* este plasată în centrul orașului, pe str. 25 Octombrie, nr. 54, (fosta strada Pocrovskaia). A fost distrusă în perioada sovietică [foto 3]. În luna decembrie 1798, mitropolitul Gavriil

Bănulescu Bodoni a permis autorităților de la Tiraspol de a construi biserica lipovineană cu hramul **Acoperământul Maicii Domnului**. Inițial lăcașul a fost construit din lemn, dar pe o fundație de piatră.

Prima biserică construită pe acest loc, situată în inima orașului, nu se deosebea de o casă de locuit (Полушин 1996, 404). În 1813 lângă edificiul vechi s-a început construirea unei biserici de piatră. Biserica avea o structură spațială simplă, dar tradițională pentru bisericile rusești din perioada neoclasică cu elemente rectangulare ale planului. În axa longitudinală a navei sunt alipite la est absida altarului, iar la vest – pridvorul clopotniței, ambele mai înguste, ce sugerează planului forma crucii. Aspectul exterior era dominat de înălțimea clopotniței cu trei niveluri pătrate în plan și turla octogonală deasupra naosului. Ramurile laterale ale crucii planimetrice erau decorate cu porticuri dominate de frontoane triunghiulare, susținute de patru pilaștri, între care, erau amplasate în două registre goluri de ferestre: jos rectangulare, sus – circulare. Clădirea nu s-a păstrat, fiind distrusă în 1930 [foto 4]. Locul ei nu a fost ocupat de altă construcție, ci a fost amenajată o piață, care servește drept spațiu public pentru Casa orașenească de Cultură. În apropiere, în unul din cartierile limitrofe, între anii 1998-2000 a fost construită Catedrala Nașterea Domnului.

3. Biserica *Sfântul Andrei* în cetatea *Sredinnaia*. Astăzi este sectorul Borodino al Tiraspolului, unde școala de cultură generală nr.17 reprezintă centrul compozițional, în locul căreia cândva era amplasată biserica militară, ce reprezenta dominantă principală a complexului fortificat [schema 3]. După datele cartografice, putem constata exact locul amplasării lăcașului sfânt – spațiul dintre strada Fediko și blocul de locuit (str. Fediko, nr. 18). În 1792, pe malul stâng al fluviului a început construcția cetății și a bisericii cu hramul *Sfântul Andrei*, sub supravegherea lui Alexandru Suvorov și de inginerul-general al armatei ruse Franț de Vollan (Филимонов 2006, 84).

Lăcașul deservea nu numai soldații răniți și bolnavi, dar și locuitorii din zonele alipite cetății. În timpul represiunilor din anii 1930, NKVD-ul a transformat vestigiile cetății în locul execuțiilor în masă. Compoziția spațial-volumetrică a bisericii a fost compusă, din juxtapunerea a două volume: o rotundă, încununată de o cupolă sferică, la care era alipit, la vest, al doilea volum prizmatic, al clopotniței [foto 5]. Zidită din piatră albă, biserica era percepută vizual din mai multe părți a orașului, în jurul ei fiind sădiți pomi fructiferi – meri și peri [2, 405].

4. Biserica *Botezul Domnului* a diviziunii nr. 56 *Jitomir*. Biserica a fost amplasată în

partea nord-estică a orașului, aferentă fortăreței *Sredinnaia*, deservind diviziunea *Jitomir*, dar și o treime din populația urbei (Мельничук 2001). A fost construită după un model, elaborat pentru bisericile din unitățile militare ale armatei ruse (dispoziția de la 23 ianuarie 1900), care satisfăcea următoarele exigențe: lăcaș spațios din piatră; excluderea elementelor arhitecturale excesive; cost cât mai mic posibil.

Autorul proiectului bisericii militare a fost ales F.M. Verjbițkii, etapa de proiectare a acestui proiect-model a durat până la 1 decembrie 1901, când a fost aprobat de către comisia construcțiilor capitale din Moscova. După acest proiect-model, în Imperiul Rus, până în anul 1917, au fost ridicate peste 60 de edificii similare în diferite așezări cu cotingent militar (Moscova; Rostov; Pskov; Barnaul; Zamostie (Polonia); Baku (Azerbaidjan); Ghiumri, biserica din cetatea Kars reconstruită ulterior ca moschee (Armenia); Șiauliai (Lituania); Tiraspol (<http://forum.pridnestrovie.com/> Старые фотографии городов Приднестровья).

Biserica militară din Tiraspol *Botezul Domnului* [foto 6] a fost finalizată în 1904 pentru diviziunea nr.56 *Jitomir*, care s-a stabilit permanent în Tiraspol în 1888. Arhitectura bisericii reflecta „stilul rus” (eclectismul târziu) de la începutul secolului XX. Planul este extins de-a lungul axei: de la absida pentagonală, cu volumul navei, străpuns de goluri în arc alungit, trapeza și pridvorul cu clopotnița octogonală, acoperită cu un cort. Decorul exterior este abundent în detalii din arhitectura rusă cu motivulul *kokoșnik*-ului și *zakomara*.

5. Biserica militară *Sfântul Ștefan* a diviziunii nr. 22 *Astrahan* a fost amplasată la intersecția stăzii Bazarnaia cu strada Melinicinii, inițial fiind arendată în acest scop casa individuală a lui Ciapolîga. Construcția găzduia până la 200 de persoane. Din 1890 a primit o ședere permanentă în județul Tiraspol. Cazarmele regimentului au ocupat teritoriul actual al sectorului Krasnîe Kazarmî. Clădirea a fost distrusă în anii '30 ai secolului trecut. Pe acest loc (din anii '60), actualmente pe strada Sverdlov, se află clădirea bibliotecii municipale (Полушин 1996, 406).

BISERICI NOI, construite între anii 1989 și 2011.

1. Biserica *Acoperământul Maicii Domnului* este situată în sud-vestul orașului, pe adresa strada Kutuzov, nr. 201, iar intrarea principală este din strada Krasnodonsk. Spațiul potrivit pentru construcția edificiului nu s-a putut de obținut în partea centrală a urbei, fiind alocată în 1989 o parcelă în sectorul Balca. Aceasta era un spațiu de acumulare a deșeurilor din cartierele rezidențiale adiacente – o câmpie acoperită cu stuf, inundată în timpul

precipitațiilor, cuprinsă dintr-o parte de spațiul coloniei de deținuți, iar pe de altă parte de o râpă creată de șuvoiul ploilor și numită în popor „Gapciucika”.

Teritoriul bisericii cuprinde circa 5700 m.p., compus din biserică, un parc în partea de nord cu un lac, anexe gospodărești [schema 4]. Acestea serveau adăpost administrației eclesiastice până la edificarea catedralei „Nașterea Domnului” și clădirii Eparhiei din centrul orașului.

Construcția bisericii, arhitect A.N. Cerdan-țev, a început în 1989. Este o biserică în spiritul arhitecturii ruse, în două nivele. În 1993 a fost finisată biserică de la parter, iar pe data 13 octombrie 1998 – a fost finisat spațiul principal de la etaj. Accesul în spațiul principal al bisericii are loc prin intermediul scărilor exterioare în trei pante, mărginite de pereți, accentuând decorul lăcașului. Compoziția spațială este compusă din volumul principal al bisericii de plan dreptunghiular, un pridvor, alipit din partea de sud-est, prin care are loc intrarea la parter, și clopotnița patruleterală în plan anexată din partea sud-vest a intrării. Clădirea are caracteristica stilului specific bisericilor rusești, fiind încununată cu un coronament din nouă turlă, dintre care una domină prin volum și înălțime, toate încununate cu cupole în forma bul-bului [foto 7].

2. Catedrala *Nașterea Domnului* este situată în centrul orașului, strada K. Marx, nr. 79-81, ridicată în apropierea bisericii demolate cu hramul *Acoperământul Maicii Domnului*, aflată în centrul orașului în apropierea Nistrului, fosta dominantă a centrului urban.

Catedrala este o parte componentă a complexului ecleziastic [schema 5], din care face parte sediul Eparhiei de Tiraspol și Dubăsari (str. Șevcenco, nr. 25), clădirea administrativă, edificii cu spații cu diversă funcție (bibliotecă bisericească, chilii, spații pentru botez și o școală duminicală), edificat după proiectul arhitectului P.G.Iablonski. La 1 septembrie 1998, a avut loc punerea fundamentului catedralei, finisată la 16 ianuarie 2000, sfințirea având loc de către Mitropolitul Vladimir. Construcția catedralei a fost soluționată în spiritul arhitecturii rusești, de tip cruce greacă înscrisă, cu planul dreptunghiular, extins de-a lungul axei longitudinale. Fațada este împodobită cu detalii, dintre care cel mai utilizat rămâne motivul *kokoșnik*-ului. Volumul principal este încununat cu coronamentul din cinci turlă, dintre care patru sunt de dimensiuni mici și oarbe [foto 8].

3. Biserica *Sfântul Nicolae* (biserica *Forțelor Militare Maritime*) este situată în partea centrală a orașului Tiraspol, stradela Gorplavni, nr. 3, amplasată cel mai aproape de artera acvatică în raport cu alte biserici. Alocarea terenului și arhitectura a fost aprobată de

administrația locală în anul 1989, limitrof zonei feribotului, ce leagă malurile Nistrului. Acest teritoriu avea funcția de de-pozitare a cărbunelui pentru LTP-ul local. În popor biserică este numită „Kazacia”. Aspectul exterior este dominat de înălțimea clopotniței din două niveluri, din cărămidă roșie [foto 9].

4. Biserica *Buna Vestire*. Este situată în partea de nord-est a urbei, în centrul sectorului Kirpicinaia Slobodka, strada Partizanskaia, nr. 77, suburbie a Tiraspolului la începutul secolului XX, alipită de sectorul Centru din partea de sud. Așezarea a fost slab populată. Periferiile ei au fost inundate de grădini, cu case ghemuite între ele. Cu timpul acest sector a crescut și a fost sistematizat în cartiere rezidențiale. S-a păstrat tendința dezvoltării pe orizontală, fiind mărginit din partea vestică de sectorul Belie Kazarmî, iar din partea sud-estică – de sectorul Krasnie Kazarmî.

În august 2005 s-au început lucrările de construcție a bisericii cu hramul *Buna Vestire*, amplasat la intersecția străzilor Partizanskaia și 9 Ianuarie [schema 6]. Biserica are un aspect tradițional pentru bisericile ruse: constă dintr-un volum cubiform, încununat de o turlă octogonală. În axa longitudinală sunt alipite la est absida semicirculară a altarului, iar la vest de clopotniță. Intrarea principală este efectuată lateral, printr-un portic cu patru coloane. Pereții laterali sunt decorați cu porticuri, încununate cu frontoane triunghiulare [foto 10].

5. Biserica *Sfântul Andrei* a fost construită în sectorul Zakrepostnaia Slobodka (str. K.Lieb-knecht), cu mici abateri, pe locul bisericii militare vechi *Botezul Domnului* a diviziunii 56 *Jitomir*. Arhitectura bisericii militare a armatei ruse nr. 14 este realizată după proiectul-model de biserică. Constă dintr-un volum dominant cubic, acoperit piramidal și încununat cu o cupolă de tip baroc ucrainean, ridicată pe un tambur scund, legată printr-o trapeză joasă cu o clopotniță în trei nivele, acoperită cu o piramidă octogonală, cu o cupolă mică în forma bulbului în vârf [foto 11].

6. Biserica *Întâmpinarea Domnului* este amplasată în partea de nord a Tiraspolului, în centrul grădinii publice „Kirov”, la intersecția aleilor principale. Finalizarea edificării se presupune în 2012, la aniversarea a 220 de ani de la fondarea orașului Tiraspol.

Astăzi, în stânga Nistrului sunt înregistrate 148 de organizații religioase, dintre care biserică ortodoxă cuprinde 100 edificii: catedrale, biserici, lipovenii au 3 parohii. În Tiraspol și Bender funcționează câte o sinagogă.

Nici una din bisericile noi nu a fost construită pe vechile fundații și nu a repetat hramul bisericii anterioare. Stilistica clădirilor noi este diferită de cea veche, cu o tendință de subliniere a filierei arhitecturii din Rusia

premongolă, deși clădiri cu așa o vechime nu sunt depistate în raioanele din stânga Nistrului. Semnificativă este, în contextul pierderii tradițiilor ecleziastice, și amplasarea bisericilor în raport cu artera principală a orașului. Dacă în secolul XIX bisericile din Tiraspol erau amplasate de-a lungul străzii principale a urbei [schema 7], pe unde trecea vechiul tract de tranzit Chișinău-Odesa, urmându-se traiectoria lui, cu etalarea arhitecturii bisericilor în silueta orașului, percepută dispres fluviu, după 1989 bisericile sunt amplasate în masivele de locuit, în

locuri retrase de centrele de atracție publică, acolo unde construcția era considerată inoportună pentru clădiri monumentale. Ca o consecință a situației confuze și de neîncredere față de viabilitatea declarației cu privire la prioritatea valorilor general-umane în raport cu cele de clasă, a revenirii la valorile spiritual-creștine, locurile a patru biserici: Sf. Andrei, Sf. Nicolae, Sf. Ștefan și Acoperământul Maicii Domnului, practic, au rămas neocupate de clădirile ecleziastice noi.

BIBLIOGRAFIA

- Мельничук А.А. /Город на Днестре – Тирасполь // Сборник: «Из истории родного города», Выпуск №4 – Тирасполь, 2001.
Полушин В. /Тирасполь на грани столетий. Книга вторая. Тирасполь: Лада. 1996.
Список населенных мест и некоторые данные относительно Тираспольского уезда // Одесса, 1907.
Филимонов Б.А. Синтез Архитектуры и монументального искусства в городе Тирасполе // Тирасполь, Искусствознание, выпуск 2, Издательство Приднестровского Университета, 2006.

IMAGINI:

1. <http://www.tiraspol-stolica.narod.ru/old.html/> Старый Тирасполь.
2. <http://forum.pridnestrovie.com/> Старые фотографии городов Приднестровья.

REZUMAT: În această lucrare sunt descrise lăcașurile de cult din orașul Tiraspol (dispărute și recent edificate). Aceste edificii ecleziastice diferă după bogăția vieții spirituale și aspectul arhitectural-artistic. Deasemenea sunt prezentate succint date istorice, descriere actuală, completate cu material ilustrativ (foto, desene grafice, scheme).

Cuvinte cheie: biserică, stil, funcție, amplasare, oraș.

РЕЗЮМЕ: В данной работе описаны ныне существующие и разрушенные культовые здания города Тирасполь. Они различаются богатством духовной жизни и архитектурным обликом. Также, кратко отражены исторические данные, текущие описания, которые дополняются иллюстративным материалом (фотографии, рисунки, схемы).

Ключевые слова: церковь, стиль, функция, местоположение, город.

ABSTRACT: In this work are described ecclesiastical buildings from Tiraspol (the destroyed and recently appeared). They differ after the riches of the spiritual life and architectural appearance. Briefly are reflected historical dates, current descriptions are supplemented by illustrative material (photos, drawings, scheme).

Keywords: church, style, function, location, city.

LISTA ILUSTRĂȚILOR

- Foto 1. Biserica *Sfântul Nicolae*. Imagine istorică de la începutul secolului XX.
Foto 2. Oficiul Stării civile, str. Lunacearskii.
Foto 3. Biserica *Acoperământul Maicii Domnului*. Imagine istorică, începutul secolului XX.
Foto 4. Biserica *Acoperământul Maicii Domnului* la sfârșitul secolului XIX, și centrul modern al Tiraspolului.
Foto 5. Biserica *Sf. Andrei*. Imagine istorică.
Foto 6. Biserica militară *Botezul Domnului*. 1904. Imagine istorică.
Foto 7. Biserica nouă *Acoperământul Maicii Domnului*.
Foto 8. Catedrala *Nașterea Domnului* din Tiraspol.
Foto 9. Biserica nouă *Sfântul Nicolae*.
Fig. 10. Biserica *Buna Vestire*.
Foto 11. Biserica militară nouă *Sfântul Andrei*.

SCHEME

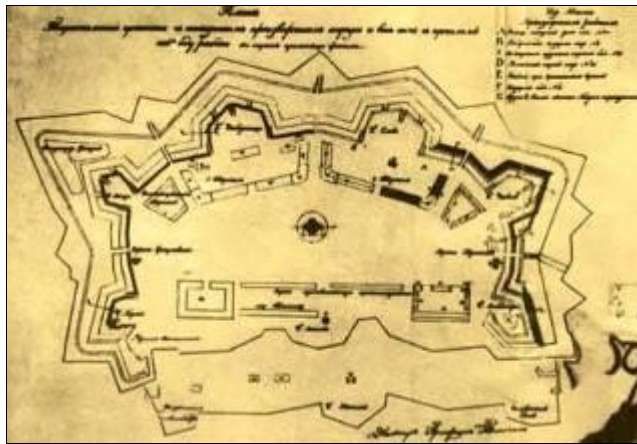
- Schema 1. Harta topografico-militară a Imperiului Rus (1860–1890) după F.F. Șubert.
Orașul Tiraspol (aspectul actual) cu amplasamentul bisericilor ortodoxe.
Schema 3. Amplasamentul bisericii militare *Sfântul Andrei* în cetatea „Sredinnaia”.
Schema 4. Schema planului general al bisericii *Acoperământul Maicii Domnului*.
Schema 5. Complexul Episcopal din Tiraspol cu Catedrala *Nașterea Domnului*.
Schema 6. Shema planului general al bisericii *Buna Vestire*.
Schema 7. Amplasarea bisericilor distruse față în raport cu fluviul Nistru



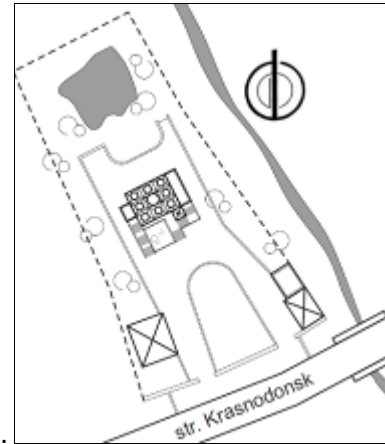
1.



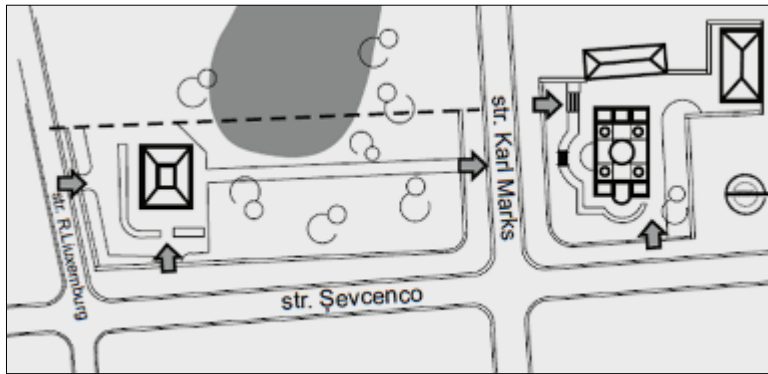
2.



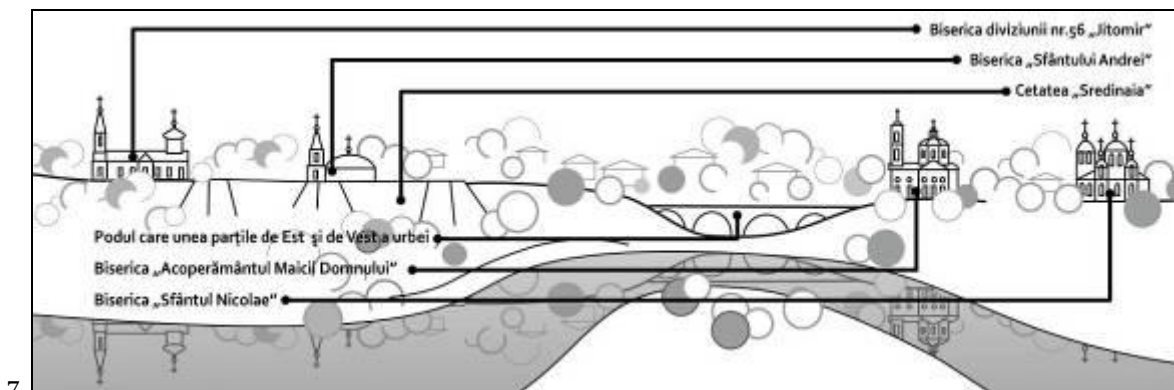
3.



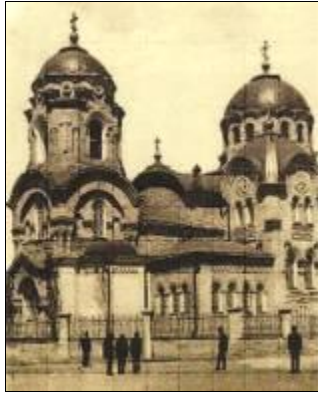
4.



6.



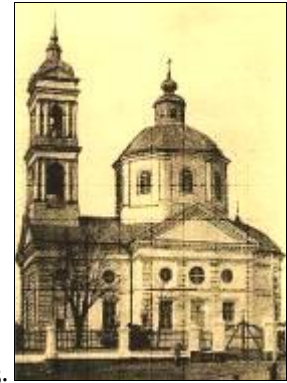
7.



1.



2.



3.



4.



5.



6.



7.



8.



9.



10.



11.